

Textilt hantverk i kyrkans tjänst

Som uppladdning inför årsmötet den 14 mars arrangerade Östergötlands Handvävare en guidad visning av kyrkotextilierna i Linköpings domkyrka. Ett trettiotal medlemmar lyssnade till Thomas Malm, textilansvarig och florist i Linköpings domkyrkopastorat, som presenterade den textila skatt som finns i domkyrkan.

Han berättade att den första kyrkliga textil man känner till är corporale (från latinets corporalis, "som hör till kroppen" underförstått Kristi kropp), linneduken som läggs under nattvardskärlen på altaret. Därefter kom dopkåpan för vuxna och när Rom blir andligt (romerskt-katolskt) huvudsäte i samband med folkvandringen (300-500 e.Kr.) börjar man skapa plagg för prästerna. Prästklädseln tar avstamp i hur man klädde sig i det gamla Rom, snyggt i mantel/toga. Mässhake, korkåpa (pluviale, från latinets pluvium "regn"), röcklin, stola och mitra är plagg som togs fram under medeltiden (800- till 1000-talet). De första mässhakemodellerna formades som strutar och axelsömnen infördes på 1500-talet. Korkåpan utvecklades från en regnkappa till ett liturgiskt praktplagg ofta i sammet eller siden och rikt broderad och utsmyckad. Nutidens korkåpor bärs framförallt av biskopar och har en trekantig lapp på ryggen, en rest från den ursprungliga designen med kapuschong. Röcklin är den fotsida vita skjortan med vida ärmar som bärs utan mässhake över. Reformationens inträde i samhället innebar i Sverige en brytning med romersk-katolska kyrkan. Spiken i kistan blev slaget vid Stångebro 1598 där protestanterna besegrade katolikerna. Kyrkan är under denna tid fattig och man syr om kyrkotextilier vilket lett till att de bevarats – positivt för vår tids textilintresserade!

På 1800-talet börjar prästerna bära svarta kläder med silver på, det är ju så kungen är klädd! Benämningen "svartrockar" myntas. I samhället börjar industrialismen utvecklas och när städerna växer byggs många kyrkor och kapell vilket ökar behovet av fler präster och därmed kyrkotextilier. Ett större intresse för kyrkotextilier slår igenom i början på 1900-talet och hänger ihop med starten av både Hemslöjden och Handarbetets Vänner (HV). Aktiebolaget Licism (numera en del av HV), en ateljé särskilt avsedd för tillverkning av kyrkotextilier grundas. Namnet Licism syftar på vävknuten som binder samman nya trådar med den gamla varpen i en vävstol och symboliserar verksamhet som knyter an till gammal tradition genom nytillverkning. Kyrkotextilierna började nu designas av svenska textilkonstnärer och textilhantverkarna på HV och Licism tillverkar textilierna som går att beställa i färger för kyrkan, ett tätt samarbete och arbetssätt som pågår än idag. Svenska designers börjar också jobba ihop med italienska tillverkare framförallt för att ta fram sidendamast- och brokadtyger till mässhakar.

Bilderna visar det urval av textilier som Thomas Malm valt att ta med till visningen. Mitran är en huvudbonad som i huvudsak bärs av biskopar. Ursprungligen användes den troligen för att oljan som bäraren smordes med inte skulle flyta ut. Mitran har två band som från början var knytband under hakan men som idag bärs som en dekoration som hänger ner på ryggen. En av mitrorna är från 1932 och tillverkad av Sofia Widén, en av sin tids största svenska textilkonstnärer. Stolan är det långa band som präster och diakoner på olika sätt bär över axlarna ovanpå en alba eller röcklin. Stolan symboliserar Kristi ok dvs. översatt till prästen den tunga uppgift och det förtroende som lagts på hans axlar.

Biskopar har stolan hängande rakt ner, präster bär den korsad över bröstet och diakoner diagonalt över bröstet. Stolorna på bilden är i några av de liturgiska färgerna vilka är vitt, violett, grönt, rött och svart. Prästernas kläder och dekorationer i kyrkan har de olika färgerna under olika perioder av kyrkoåret för att spegla stämningläget för de dagar kyrkan firar under de olika perioderna.

Mässhaken (latin casula "litet hus") är ett ärmlöst "överplagg" som prästen bär i mässan (nattvardsgudstjänsten) och vars färg följer de liturgiska färgerna för kyrkoårets olika faser. Thomas Malm visade och berättade om flera speciella mässhakar. Den violetta skapades av Sofia Widén på Licium 1932 och skänktes av en Linköpingsbyggmästare vid god kassa. Mässhaken hade beställts som röd men blev violett! En annan Linköpingsbo vid namn Westman ville inte vara sämre än byggmästaren utan donerade två mässhakar i varje liturgisk färg! Det var ett vanligt beteende att rika och uppsatta personer i samhället "tävlade" i att donera till kyrkan vilket innebar att kyrkans ekonomi förbättrades. Även nutida mässhakar fanns med i visningen. Den vita är vävd i sidendamast och råsiden och ingår i en serie som togs fram för ca 20 år sedan. Ett exempel på nytänkande är den praktfulla gyllene biskopskåpan "Solhimmel" designad och vävd

av textilkonstnären och målaren Sten Kauppi och tagen i bruk 2002. Kåpan är vävd i fri teknik med infärgat silke och oregelbundna former i röda, violetta och blåa toner samt guld- och silvertråd. Kåpan tog 10 år att väva i en 4 m bred vävstol och blev det sista verk Sten Kauppi skapade. Biskopskåpan hålls samman av ett stort bröstspänne designat och tillverkat av silversmeden Margareta Sandström i Linköping. Spännet består av en guldknapp med diamanter och rubiner placerad i en silverform omgiven av en emaljerad ring.

Att Linköpings domkyrka haft möjlighet att bygga upp en fantastisk samling av kyrkotextilier beror i hög grad på Bernhard Risberg, lektor och professor på Katedralskolan i Linköping. Han inrättade genom sitt testamente den Risbergska donationsfonden med ändamålet att pryda och försköna Linköpings domkyrka. Fonden startade i liten skala men har förvaltats väl och ger numera en avkastning på flera miljoner varje år vilket har gjort och gör det möjligt för kyrkan att kontinuerligt utöka och vårda domkyrkans samling av textilier.

Visningen avslutades med att deltagarna på egen hand kunde studera de tre stora vävnaderna i Märta Afzelius gobelängsvit "Skapelsen" som hänger bakom högaltaret i domkyrkan. Även Anna-Lisa Odelqvist-Kruuses stora bildväv i blått med gyllene flammor och ett antal symboler fanns att beskåda i Bielkeska gravkoret.

Efter en mycket intressant presentation och en god lunch var deltagarna väl förberedda för att ta sig an årsmötet. Ett STORT tack till Thomas Malm för en lärorik textil tidsresa med kopplingar till samhällets utveckling!

Text: Lena Nilsson och Karin Ståhl Gunnarsson Foto: Lena Nilsson